

Gróf Széchényi (II.) Imre (1858–1905)

Gróf Széchényi (II.) Imre gróf Széchényi István testvérének, gróf Széchényi Lajosnak az unokája, Lipót-renddel kitüntetett agrárpolitikus.

Személyesen ugyan nem ismerhette gróf Széchényi Istvánt – két éves volt, amikor a „legnagyobb magyar” 1860-ban meghalt –, azonban szellemi örökségének méltó folytatója. Egész életében arra törekedett, hogy hazájának hasznára legyen. Rövid, de tevékeny életének célja: „tökéletesülni és tökéletesíteni” – ahogy ezt öccse, Lajos megfogalmazta.

Gróf Széchényi Imre gróf Széchényi Dénes és második felesége, Hoyos Mariette grófnő legidősebb fia, Imre, 1858. március 31-én született Horpácson. (Széchényi Dénes egyébként a lovas kultúra nagy értője és művelője volt, *Adalékok a lovaglás tanításához 1871-ben* megjelent könyve ma is kézikönyvül szolgál a lovaglásoktatáshoz. Az általa alapított társaság rendezte a világon az első nyilvános díjlovagló versenyt.) Imre három öccse: Géza, a későbbi erdőcsokonyai földbirtokos, Lajos, aki fiatalon, 24 éves korában hunyt el és Viktor, a kőröshegyi birtok tulajdonosa, míg ő a somogyvári kastély és birtok örököse.

A korán érő, jó eszű, zárkózott természetű gyermek a legjobb nevelésben részesült. 1869-től a pozsonyi reálgimnázium nyilvános tanulója. A gimnázium elvégzése után a berlini gazdasági akadémián folytatta tanulmányait, ahonnan megbízható tudással érkezett haza. A kultúra iránti fogékonysága korán megmutatkozott. Tizenkilenc éves volt, amikor 15 ezer forinttal támogatta a csurgói és nagyatádi járás népiskoláit, valamint a csurgói és kaposvári gimnáziumot.

21 évesen tagja lett a Régészeti és Történelmi Társulat Somogyi Választmányának. Kapcsolatban állt Rómer Flóriszal, a neves régésszel. Neki küldte el a somogyvári Kupavár romjai között talált régészeti leleteket. 1876. szeptember 4-én kelt levelében például ezt írja: „Tisztelt Nagyságos Uram! Ezen cserép (?) melyet itt küldök, azért érkezik oly későn, mert csak tegnap kaptam egy paraszttól és ezt Kupavár kövei között találta. Ha már a kiállításra oly késő érkezik is, hogy talán a főbb tudósok és kurátorok figyelmét kikerülendő, mégis, mint remélem a legfőbb tudós-nak nem lesz érdektelen kinek tisztelője és alázatos szolgálója marad Ifjú Gr Széchényi Imre” (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára 1950/108).

Később érdeklődése középpontjába egyre inkább az agrárkérdések kerültek. Hamar felismerte a magyar mezőgazdaság elmaradottságát, és azt, hogy a gazdasági élet fejlődésének első lépése a technika fejlesztése. Felismerése e ponton találkozik gróf Széchényi István törekvésével.

1881-ben, öccsével, Széchényi Géza gróffal, későbbi sógorával, gróf Andrássy Gézával, valamint gróf Hoyos Ernővel, báró Gudenusz Gáborral és Rudolf Hermann Mayerrel, a katedra-szocialistával – Angliát érintve – közel egy évet, 9 hónapot töltött az Egyesült Államokban. Itt különösen két kérdés érdekelte: hogyan él az amerikai farmer, mi a titka a farmergazdaságoknak; miért alacsony az amerikai búza önköltségi ára. A farmergazdaságok működésének tanulmányozása során úgy látta,

hogy a demokrácia, a *korszerű technika* és a *belső piac* a gazdasági élet fejlődésének elengedhetetlen feltétele. Figyelme kiterjedt a farmerek önművelődésének lehetőségeire is.

Érdeklődéssel figyelte a kivándoroltak sorsának alakulását. Erről írt hiteles, történelmi értékű tudósítása egyedülálló. Hazatérése után az agrárviszonyokról szerzett tapasztalatait *Amerikai levelek* (1883) című, tudományos igénnyel, levél formában megírt útinaplójában tette közzé. A mű a ma embere számára is hasznos információkat ad a „minden versenyek” hazájáról. Nagy szakértelemmel írt az Amerikában alkalmazott technikáról, amely könnyebbé tette a munkát, csökkentette az önköltséget, lehetővé tette a tömegtermelést. Az Egyesült Államok gazdaságföldrajzának alapvonalait ő rajzolta meg elsőnek. Ekkor mindössze 23 éves volt.

1882-től Somogy vármegye közgazdasági előadója. Bekapcsolódott a megye politikai, de főként gazdasági életébe. Munkája során igyekezett minél mélyebben megismerni a paraszti viszonyokat. Elsőként készített statisztikát a parasztság helyzetéről.

1883-ban írta meg a *Homestead és birtokminimum* című könyvét. Ebben az állam felelősségére hívja fel a figyelmet a parasztság eladósodása, elszegényesedése kapcsán. Tanulmányt írt Somogy megye közgazdasági viszonyairól. Az első Somogyról szóló írása 1887-ben jelent meg.

1885. április 25-én megházasodott. Feleségül vette gróf Andrássy Máriát, aki minden törekvésében hűséges, támogató társa lett. Házasságukból öt gyermek született. Négy leány: Mária, Erzsébet, Leontine, Katalin és egy fiú, (III.) Imre. Egyetlen fiuk 1922-ben, 23 évesen, meghalt.

Az 1890-es évektől ő a magyarországi agrármozgalom egyik irányítója. Ez életének legtermékenyebb időszaka. Somogyban elsőként alapított földműves iskolát Szentimrén, amely a megye mezőgazdaságának modernizálásában fontos szerepet töltött be, egészen megszüntetéséig, 1935-ig. A tanterv kiemelt figyelmet fordított a szarvasmarha-, a ló- és a sertésenyésztésre. A főrendi ház tagjaként is főleg mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozott. Helyet foglalt többek között a Magyar Földhitel Intézet Felügyelő Bizottságában, részt vett nemzetközi konferenciákon. Számos közéleti vállalása, gyakorlati és szellemi alkotása külön előadás témája lehet.

1892-ben kibővítette a korábban írt Somogy vármegye gazdasági monográfiáját. Ez lett akadémiai székfoglalója.

Ugyanez év nyarán Németországban tanulmányozta a „beltelepítés körüli működést”. Tapasztalatait 1893-ban *Telepítési törekvések Németországban* címmel kiadott könyvében összegezte. Ahogy az előszóban írja: „hogycsekély erőmmel közreműködhessem arra, hogy hasonló törekvések hazámban is mielőbb konkrét formát nyerjenek” (*Telepítési törekvések Németországban*, Budapest, 1893).

Gróf Széchenyi (II.) Imre Somogyot fejlesztő tevékenységének kiemelkedő területe a Balaton volt. 1886-ban levélben számolt be Herman Ottónak, a kiváló természettudósnak a Balatoni Halász Szövetkezet megalakításáról, amelynek elnöke volt. „Mindinkább hanyatló balatoni halászat emelése érdekében sikerült egy igazán

üdvös mozgalmat megindítanom, mely egy »Balatoni halász szövetkezet« megalakítását tűzte ki céljául” – írta Herman Ottónak (MTA Könyvtára Kézirattára M. s. 278/11–20). Széchenyi Imre elvülhetetlen érdeme a homoki szőlőkultúra meghonosítása a déli parton.

Az 1880-as évek körüli időben jelent meg és terjedt el Magyarországon a filoxéra (szőlőgyökértetű). A '90-es években már a Balaton déli partján és Zala szőlőkertjeiben is pusztított. A szőlősgazdák egyik napról a másikra mentek tönkre, elvesztették megélhetésüket. Gróf Széchenyi (II.) Imre pedig a szőlősgazdák segítségére sietett. Nagy tekintélyével elérte, hogy a gazdák kedvezményes állami hitelt kapjanak 30 évre, s ezzel új szőlőt telepíthessenek a homokos talajon, amelyben nem élt meg a kártevő. Így került sor a lakóhelyükhöz legközelebb eső balatonkeresztúri kisközség és a fonyódi kiterő közötti Festetics-birtok parcellázására. A gróf megtalálta a megoldás módját, és az érintett feleket tárgyalóasztalhoz ültette.

Személyesen irányította a tervezést, a parcellázást, a telepítést. Csoportokat szervezve, maga a gróf hozta át hajón parcellanézőbe a zalai gazdákat. A telepítés kezdetétől a szőlőfajták kiválasztásával a minőségi termelést szorgalmazta. Díjak adományozásával ismerte el a legeredményesebben dolgozó szőlősgazdák munkáját. Részt vett az első nagy szüreten 1896-ban, segítette az értékesítést, prominens személyeket hívott borkóstolóra. 1896-ban már Mária-telepnek hívták a telepesek a „síkidéki szőlőhegyet”, új lakhelyüket – a gróf feleségének keresztnevét választva fejezték ki tiszteletüket a hálás parasztok.

A máriai öreg temetőben áll az a kereszt, amelyet gr. Széchenyi Imre állíttatott, ezzel a felirattal: „Nélküled hiába fáradszunk vala. Hálából emelte az 1899. évi szüretkor Széchenyi Imre Gróf kormánybiztos.”

A balatoni fürdőkultúra a századforduló körüli két évtizedben erősödött meg. Széchenyi (II.) Imre kitűnő közgazdasági érzékével ráérezett arra, hogy a Balaton-part nagy lehetőségeket rejt magában. Figyelt arra, hogy az arisztokrácia szívesen tölti a nyarakat tenger mellett. Ezt kihasználva, ismeretségi körében felhívta a figyelmet a Balaton simogató kék vizére, a kőröshegyi birtokhoz tartozó Földvár-pusztára kedvező természeti adottságaira, a somogyi táj szépségeire. Szervezőmunkájának köszönhetően magasra hágott az érdeklődés. A telektulajdonosok soraiban az akkori születési- és szellemi arisztokrácia, valamint a szellemi középosztály vezető pozíciót betöltő tagjai és a művészvilág kiválóságai egyaránt megtalálhatók. Így kiskorú öccse, a Viktor – akinek apjuk halála után gyámja és birtokának kezelője volt – kőröshegyi birtokához tartozó, gyönyörű fekvésű Földvár-pusztát fürdőteleppé fejlesztette.

1896. június 14-én és 15-én, 125 évvel ezelőtt, hivatalosan is megnyitották a fürdőtelepet, amely meglepő gyorsasággal fejlődött, és rövid idő alatt a Balaton-part közkedvelt üdülőhelye lett. Roboz István ezt írta a *Somogy* 1898. július 3-i számában: „Valahára szemtől szemben láthatom ezt a kis tündértelepet, mely mintegy varázsütésre emelkedett az egykori pusztaságon a nagy tó tükre mellett. A Balaton vidékek történetében nincs erre példa, hogy rövid pár év alatt rendszer és esztétikai ízléssel dolgozva emberi kéz ennyit alkotson” (*Somogy*, XXV. évf. 27. sz. 1898. június 3.).

Egy későbbi szám hasábjain szintén hangot adott a dinamikus fejlődés okozta ámulatának: „Csak Amerikában a yenkék értik ezt a gyors és bámulatos telepítést, hol úgy fújják a városokat, amint a hólyagot” (*Somogy*, XXXV. évf. 31. sz. 1898. július 31.).

A gróf folyamatosan tervezett és dolgozott a fürdőtelep fejlesztésén. Ő maga két villát építtetett: Kis- és Nagy Tanyát – ezeket sajnos lebontották a 60-as években –, felesége, Andrassy Mária pedig a Tulipánost. Mint mondta: „Sokat adott itt a természet, de az embernek sem szabad elmaradni” (*Somogy*, XXXV. évf. 18. sz. 1898. május 1.). Kezdeményezte a kikötő építését, a fürdőtelep víz- és villanyhálózattal való ellátását. Később – mint a Fürdő Részvénytársaság elnöke – irányította a fejlesztéseket.

Mindezen túl, gondoskodott az üdülővendégek színvonalas, kulturált pihenéséről. Védnöksége alatt jótékonyági bálakat, hangversenyeket tartottak neves művészek közreműködésével: „maga a gróf is egész befolyásával és népszerűségével nagy buzgalmat fejtett ki” (a siker érdekében), számolt be a *Somogy* című hetilap. Ugyanitt olvasható: „mondhatom előre is, hogy meg fog lepni mindenkit gróf Széchényi Imre tervező esze sokat felülelő tudománya és világlátása, mindig tervez, mindig talál valami meglepőt, hogy a közönséget idevonzza” (XXXV. évf. 18. sz. 1898. május 1.).

A sport fontos helyet foglalt el gróf Széchényi (II.) Imre életében. Szívbetegsége ellenére vadászott, lovagolt, vívott, teniszezett, kerékpározott, úszott, futballozott, lovaspólózott és a galamblovászatban is eredményes volt. Alelnöke volt a Magyar Atlétikai Klubnak, alapító alelnöke a Magyar Atlétikai Szövetségnek, tagja a Budapesti Póló Társaságnak, a Budapesti Póló Clubnak. 1899-ben a Magyar Olimpiai Bizottság alelnöke, és élete utolsó évében, 1904–1905-ben a Magyar Olimpiai bizottság elnöke. A fürdőtelepen 1898-ban felépült Atlétikai Szállóban az evezős-, yacht-, vívó- és tenisz-szakosztály versenyzői készülhettek fel a versenyekre, versenyezhetek, pihenhettek.

Hazai és nemzetközi sportversenyek helyszínévé tette Balatonföldvárt, díjakat alapított. A Széchényi-vándordíjért folyt a nagy érdeklődésre számot tartó lawn-tenisz verseny. Az atlétikai klub évente rendezett itt galamblovó-, tenisz-, kerékpár-, futó-, evezős- és úszóversenyt. Az első Balaton-átúszó versenyt 1901. augusztus 20-án rendezték Földvár és Tihany között, 10 versenyző részvételével. Ezekről a sporteseményekről a korabeli sajtó is részletesen beszámolt.

1896-ban, a honfoglalás ezredik évfordulójára elkészült a *Bimetalizmus és a termények árhanatlása* valamint *A somogyvári Kupavár, illetőleg Szt.-Egyed apátság történetének vázlatja (az 1896. május hó 28-án tartott kupavári millennium ünnepély alkalmára összeáll. Széchényi Imre)* című könyve. A millenniumi ünnepségekre a gróf tanította be, és vezette Somogy vármegye lovas bandériumát.

Részt vett a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének megalapításában. 1899-ben jelent meg *A szövetkezeti alapon való kölcsönös biztosítás* című munkája, amelyben a szövetkezeti mozgalom fontosságával foglalkozik. Elindítója volt a dunántúli egyke-ellenes mozgalomnak. Könyvet írt a somogyi parasztság aggasztó fogyásáról

Egyke címmel, amely már csak halála után, 1906-ban jelent meg gróf Széchényi Viktor támogatásával.

Életét valósággal elégette. Nagyon fiatalon – 47 évesen – halt meg. Egy farkasvadászaton rosszul lett, és 1905. november 25-én, Somogyváron hunyt el, váratlanul. Sárpentelén temették el, ahol öccse és apja is nyugodott. Sírját fehér márványkereszt jelölte.

Gróf Andrassy Mária 1929-ben különlegesen szép kápolna-mauzóleumot építtetett a somogyvári kastély parkjának legszebb részén. „Folyó esztendő május 28-án az idáig Sárpentelén, az ottani sírkertben nyugvó két somogyvári Imre (II. és III.) apa és fia holttesteit exhumáltattak és Somogyvárra átszállítottak, ahol június 2-án Mária, Géza, Ilona, Viktor és Horváth Dénesék jelenlétében Ratt Nándor, veszprémi püspök úr által történt ünnepélyes beszterelés után a park egy festői helyén újonnan épült mauzóleumban végleges nyugalomra helyezettek” – tudhatjuk meg a Széchényi-iratokból (Széchényi 1933. 183. skk.).

A II. világháború alatt Somogyvár is hadszínterré vált. A szovjet hadsereg vandál pusztítása a mauzóleumot sem kímélte. Pfeiffer János plébános titokban elhantolta II. és III. Imre földi maradványait a feldúlt és kifosztott mauzóleum mellett.

A Somogy megyei Önkormányzat, Somogyvár Község Önkormányzata, a Somogy megyei Gyógypedagógiai Intézet, valamint a Széchényi-család összefogásával 1998. augusztus 8-án kerültek vissza a földi maradványok a Kis János tervei alapján felújított és újra felszentelt kápolna-mauzóleumba. Dr. Széchényi Zahorán Ákos – a dédunoka – közbejárásával 2015. május 23-án gróf Andrassy Mária hamvai is hazaérkeztek Somogyvárra az ausztriai Gmundenből. Ő is itt, a mauzóleumban, lett végső nyugalomra.

„A hálás utókor, az érdemekben gazdag néhai Széchényi Imre gróf iránti kegyeletének méltó kifejezést akar adni, emléket állít annak a nagy férfiúnak, aki Balatonföldvár alapjait megvetette” – olvasható Mészöly Gyula 1907-ben megjelent *Balaton-kultusz és a kisemberek* című írásában.

1907-ben Péter-Pál napján Balatonföldváron felavatták gróf Széchényi (II.) Imre szobrát, Radnay Béla alkotását (*Az Ujság*, 1907. június 30., 9.) A szobrot „Darányi Ignác földművelésügyi miniszter és az egész magyar közgazdasági élet zászlóvivői jelenlétében leplezték le” – tudósított az eseményről a *Somogy*. Az ünnepi beszédet Rákosi Jenő mondta. A szoboravatásra hálájuk és tiszteletük jeléül eljöttek a környező falvak parasztjai is. A szobrot az ötvenes években eltávolították. Ma szobra áll Balatonmáriafürdőn, az Agrárminisztériumban is elfoglalta méltó helyét hazánk kiemelkedő agrárpolitikuskai között és Balatonföldváron is emlékezik rá Szabolcs Péter szobra.

Gróf Széchényi (II.) Imre nevét viseli Balatonföldváron az általános iskola és a Balaton-partra vezető utca, amelyet – a legenda szerint – a gróf hóban hagyott lábnyomát követve rajzolt meg Spur István, uradalmi mérnök. Alkotó szellemét őrzik Balatonföldvár patinás épületei, parkjai, fái. Hasznos, tevékeny élete, munkássága és gondolatai példaként állnak a nevét viselő iskola diákjai, mindannyiunk előtt.

„Három osztályba osztom az embereket: az elsők élnek napjaikat, derűben, borbán, de eszükbe soha sem jut, hogy »miért vagy e földön«? A második, már jóval kisebb osztályba tartoznak azok, kiknek életfenntartásukon kívül sokszor vagy legalább némelykor eszükbe jut – hogy »kellene egy életcélt kitűzni maguknak« – többnyire képzelt, némelykor még valódi kötelességek teljesítése után is törekednek –, de többnyire rhapsodicus, és csaknem mindig hiúság szülte azon ténykedésük, mely által az »első osztály«-tól különböznek. Van azután egy harmadik osztály, – ezek vajmi kevesen vannak, mert ők a választottak! Ezek nem keresik, ezek megtalálták kötelességeik pályáját. Ezek tisztán maguk előtt látják azon legüdvösebb életcéljukat – amely az örök dicsőségre vezet –, és mert maguk előtt látják a végcélt –, egyenes vonalban tarthatnak feléje –, és mert megvan kötelességérzetük, nem térnek el tőle soha” (Széchenyi Imre levele, Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára, 1950/48.).

Gróf Széchenyi (II.) Imre a harmadik osztályba tartozott, abba, amelyikbe csak a legkiválóbbak. Igazi arisztokrata volt, a szó eredeti értelmében.

Személyiségét dr. Király István történész így jellemezte: „Magatartása arisztokratikus. Kevés barátja volt, akivel igazán, oldottan tudott érintkezni. Barátai többnyire a rokonok közül kerültek ki. Magatartása kissé pózos volt. Magányos tölgyfa benyomását keltette. Benne egy más korban Széchenyi István szelleme lobbant fel újra” (Dr. KIRÁLY István, *Gr. Széchenyi Imre elméleti és gyakorlati munkássága*, In *Somogy megye múltjából*, Kaposvár, 1992, 293.).

Felhasznált irodalom

- ALFÖLDY Gábor (2015), *A somogyvári Széchenyi-kastély és parkja*, Budapest, Mágus Kiadó
- BÚZA Béla (1993), *Füzetek egy nyaralótelep életéből*, Balatonfenyves, Balatonfenyves Község Önkormányzata
- Dr. KIRÁLY István (1992), *Gr. Széchenyi Imre elméleti és gyakorlati munkássága* In *Somogy megye múltjából*, Kaposvár, Somogy Megyei Levéltár
- Magyar életrajzi lexikon* (1967), szerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai
- MÉSZÖLY Gyula (1907), *Balatonkultusz és a kisemberek*, Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda
- REÖTHY Ferenc (1986), *Balatonföldvár*, Balatonföldvár Községi Közös Tanács
- Somogy*, XXXV. évf., 18. sz., 31. sz.
- Somogy*, XXXVII. évf. 32. sz.
- Somogy vármegye almanachja*, 1908, Kaposvár, Somogyvármegye ny., 161–169.
- Gróf Széchenyi Imre levelei, MTA Könyvtára Kézirattára, M. s. 278/11–20
- Gróf Széchenyi Imre levele, Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára, 1950/108
- Gróf SZÉCHÉNYI Viktor (1933), *Töredékek a sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi nemzetség történetéből*, Székesfehérvár, Pannonia Nyomdavállalat